

Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part I – IV

av Elin Wikström

Med mig i bagaget, på min första resa till Svolvær i januari 2008, hade jag ett par guideböcker om Lofoten i Norge – men inte ett ord om det som intresserade mig mest – flyttmönster hos människor och djur i området. Människor har tydligen alltid flyttat, trots omfattande sociala och geografiska barriärer. Det är en fascinerande tanke. Migration är i grunden en fantastisk utvecklingspotential för individer och samhällen – ekonomiskt, socialt och kulturellt. Flyttningarnas rörelser verkar inte ha varit en fråga om hinder i form av avstånd utan om graden av barriärer. Spärrar som muren mellan Öst- och Västtyskland eller hinder vid vägkanter för att hindra vilda djur från att passera, till exempel. Under vistelsen försökte jag samla in så mycket information jag kunde om den lokala in- och utflyttningens rörelser.

Min ursprungliga idé var att låta bygga en bassäng ute i havet där en undervattensrugby turnering kunde äga rum. Från sittplatser på bassängkanten och på storbildsskärmar skulle publiken kunna följa spelet både över och under vatten. Tanken var att mötet mellan hemma- och bortalagen skulle förkroppsliga mot- och samspelet mellan hemmahörande och inflyttade vattenlevande arter. I arrangemanget ingick organiserandet av en konferens med fokus på migration och interaktionen mellan människa och andra människor, djur och andra djur och mellan människa och djur. De frågor jag hoppades få svar på var:

- Vilka är orsakerna till att marina arter flyttar, avsiktligt och oavsiktligt?
- Vilka är orsakerna till att människor flyttar, frivilligt och ofrivilligt?
- Vilka är de positiva och negativa effekterna av marin migration? Vilka skydd gäller för utsatta djur?
- Vilka är de positiva och negativa effekterna av mänsklig migration? Vilka typer av skydd gäller för utsatta människor?
- I diskussioner om marin migration är det ofta de positiva effekterna som lyfts fram. I diskussioner om mänsklig migration är det däremot de negativa effekterna det pratas mest om. Hur kommer det sig?

Konferensen skulle vara öppen för allmänheten och som deltagare ville jag bjuda in experter från bägge fälten tillsammans med representanter från berörda lokala, nationella och globala myndigheter och organisationer. Ambitionen med att iscensätta matcherna och låta personer från olika områden kommentera kampen med människor i rollen som djur (tvärt emot hur djur förmänskligas i djursagor) – var att uppmärksamma den marina migrationens negativa effekter och den mänskliga migrationens positiva effekter.

Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part I, Pirbadet, Trondheim 25-27 april

Jag tror inte att idén skulle vara omöjlig att genomföra fullt ut precis så som jag föreställde mig den. Men istället för att skjuta upp projektet på obestämd tid bestämde jag mig för att genomföra idén i mindre skala inomhus. När det dessutom visade sig att tävlingen inte skulle gå att arrangera som en direktupplevd händelse, även om jag flyttade det till en simhall, beslöt jag mig för att prova att göra en filmversion av arrangemanget istället – till hälften på låtsas och på riktigt.

Filmens manus skrevs gemensamt av Maria Bustnes, Robert Staven, Knut Hunstad och mig. En grupp statister i olika åldrar anlätades för att agera supportrar till de två tävlande lagen och representanter för följande berörda myndigheter och organisationer:

- United Nations' International Maritime Organisation, Global Ballast Water Management Programme, The Global Invasive Species Programme, International Organization for Migration, International Centre for Migration Policy Development, Fisker- og kystdepartementet, Miljøverndepartementet, Kystverket, Norges Rederiforbund, Tollvesenet, Norsk Institutt for vannforskning, Artsdatabanken – Nasjonal kunnskapskilde for biologisk mangfold, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, The IMER research programme – International Migration & Ethnic Relations Research Unit, Amnesty International, Norges Naturvernforbund, Norges Røde kors och Norsk Akvarieforbund.

Den regisserades av Maria Bustnes och Knut Hunstad, filmades av Øyestein Moe, Robert Staven och Elen Belseth och redigerades av Maria Bustnes.

Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part II, Arken, Konstakademien, Trondheim, 14 maj

I anslutning till inspelningen av filmen anordnade jag en informations- och diskussionskväll på temat migration. Avsikten var att två experter, en på förflyttningar av främmande vattenlevande arter och en på mänsklig migration skulle medverka, men de visade sig vara svåra att få att ställa upp. Från lokala berörda organ bjöds följande personer in: Knut Hunstad och Dykkergruppa NTNUI, Torbjörn Grav och statister, Tore Heimdal, Pirbadet, Karl Tangen, SINTEF – Marin miljøteknologi och Fiskeri og Havsbruk, Alf Albrigtsen, Fiskeridirektoratet, Trond Nygård, Sjøfartsdirektoratet, Trond Hovstad och elever vid Maritimfag, Laderjarlen VGS, Ivar Myklebust, Artsdatabanken – Nasjonal kunnsapsskilde for biologisk mangfold, Njål Petterson, Trondheim Kommune, Wollert Krohn-Hansen, Trondheim havn, Tor Åsmund, Trondheim Akvarieklubb, Jarle Mork, Biologisk stasjon, NTNU, Alette Sandvik, Naturvernforbundet, Live Østvik, Natur og Ungdom, Kari Moxnes, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Berit Berg, Institutt for sosialt arbeid, NTNU, Sidsel Berit Tømmerås, Trondheim Røde kors, Tove Marie Paasche, Amnesty International, Ingunn Ystad, Galleri Blunk och Espen Gangvik, Trondheim Electronic Arts Centre .

Kvällen inleddes med att jag presenterade projektet *Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part I – IV*. I likhet med undervattensrugby-spelarna som i första delen av projektet hade förkroppsligat akvatiska arter, fick jag den här kvällen personifiera Ingrid Bysveen från Direktoratet for Naturforvaltning. Hon kunde inte komma, utan överlät till mig, att informera om ekologiska och ekonomiska effekter av marina introduktioner, med hjälp av en power point presentation som Ingrid hade gjort. Tyvärr klarade jag inte att få tag i någon som kunde informera om mänsklig migration i världen, Norge och Lofoten, så jag fick försöka förmedla lite grundläggande fakta som jag samlat in under projektets gång. Efter visningen av filmen *Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part I*, som då fortfarande var under arbete, samlade jag in publikens reaktioner på filmen och de frågor som projektet väcker. Publiken på ca 35 personer bestod av medlemmar i dykarklubben NTNUI DG, en grupp konststudenter, Karl Tangen från SINTEF och Sidsel Berit Tømmerås, Trondheim Røde kors.

Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part III, Lofoten Akvarium, Kabelvåg, 29 maj

Efter min presentation av projektet vid motsvarande temakväll i Kabelvåg hölls två föredrag: *Marina förflyttningar och migrationer*, av marinbiolog Jan H Sundet från Havforsknings-instituttet och *Migration och den globala familjen*, av sociologen Masadur Rahman från högskolan i Bodø. I den tredje programpunkten före visningen av filmen berättade Anja Johansen om Amnesty Internationals agerande mot kränkningar av ofrivilliga migranternas ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Det var inte tyst många sekunder när jag öppnade upp för publiken att ställa frågor till panelen som förutom föredragshållarna bestod av: Vågar Erdal, Natur og Ungdom och Kriss Rokkan Iversen, ARCTOS – International Network for Marine Ecology in the Arctic och Kirsten Ulrichsen, VIO- flyktingavdelningen i Vågan Kommune. Förutom motsvarande berörda lokala myndigheter och organisationer som i Trondheim var allmänheten inbjuden till kvällens arrangemang. De som var där var något färre än vid den första visningen av filmen. Mötet mellan publiken och paneldeltagarna den här kvällen bidrog till att diskussionen blev ännu bättre än i Trondheim. Två deltagande observatörer, Mette Engen och Turid Ringstad, försökte få med så mycket som möjligt av samtalet som dokumentation av projektet. Från den 14 maj finns förutom mina egna anteckningar ett mail från en av statisterna som beskriver hennes upplevelser av arrangemanget.

Varför flyttar människor och djur?

Människor flyttar och flyttar tillbaka, tillfälligt och permanent, inom och mellan länder. Samtidigt som någon flyttar från en plats flyttar någon annan till samma plats och medan någon flyttar från norr till söder och från väster till öster flyttar någon annan i motsatt riktning. Vi flyttar från föräldrarna, flyttar tillsammans med någon annan person, vi flyttar när vi skaffar barn, när vi skiljer oss, när barnen lämnar hemmet och vi flyttar på grund av ålder. Flyttningarna kan vara frivilliga eller ofrivilliga. Exempel på ofrivillig migration genom historien och fram till idag är slavhandel, etnisk rensning och trafficking. Det finns många faktorer som gör att individer flyttar till en annan ort – ekonomiska, sociala och ekologiska. Orsaker som gör att människor flyttar brukar delas in i pull- och push-faktorer.

Exempel på push-faktorer är:

- Brist på utbildning och arbete
- Dåliga livsmöjligheter och förhållanden
- Politiskt- och religionsförtryck, diskriminering av kvinnor
- Negativ särbehandling på grund av etnisk tillhörighet eller sexuell läggning

- Dålig sjukvård
- Svält, tortyr, krig och naturkatastrofer
- Det sociala nätverket finns på en annan ort

Exempel på pull-faktorer är:

- Tillgång till utbildning och arbete
- Goda levnadsmöjligheter och förhållanden
- Informations-, åsikts- och religionsfrihet
- God sjukvård
- Det sociala nätverket finns på en annan ort

Undersökningar av migrationsmönster visar att vi lämnar släkt och vänner och miljön som vi är bekant med trots kommande hinder och barriärer på vägen, om det finns fler positiva faktorer på den nya orten än på ursprungsarten. Möjligheter och hinder skiftar så klart från person till person.

Bland djuren i hav, sjöar och floder finns exempel på både däggdjur och fiskar som flyttar. Valar flyttar sig årligen mellan arktiska och tropiska hav. Laxen lever i saltvatten men förökar sig i sötvatten och ålen lever i saltvatten men förökar sig i sötvatten. Många vattenlevande djur, växter och mikroorganismer transporteras också omkring i världen med människans hjälp, till områden där de inte funnits tidigare. De sprids, avsiktlig och oavsiktlig, genom:

- Sjöfart (ballastvatten från fartyg och växt på skrov)
- Havsbruk (odling av alger, fisk och skaldjur)
- Fiske och fiskevård
- Medvetna och omedvetna introduktioner av arter (de amerikanska humrar som finns i norska vatten har troligtvis rymt från sumpar som lagts i havet)
- Akvarieverksamhet

Zebamusslan från Svarta havet, som nu förökar sig i Stora sjöarna i Nordamerika, har till exempel ställt till med stora problem för industrierna, då den täpper till vattenledningar från vattenverk, slussar och bevattningsanläggningar. Från USA har en kammanet (*Ctenophora*) "liftat" till Svarta havet och Kaspiska havet och slagit ut ansjovisfisket. I Norge har mer än 50 främmande vattenlevande arter etablerat sig. Kungskrabban är den mest kända och hör ursprungligen hemma i vatten utanför Kamchatka. Efter att ha planterats in i Murmansk har den börjat vandra väster och söderut längs den norska kusten. Krabban blir upp till tolv kilo tung och är cirka en och en halv meter på diagonalen när den är vuxen. Många tjänar stora pengar på den men den kan också vara skadlig för det ekologiska systemet. Parasiten Laxdjävul (*Gyrodactylus salaris*) och sjukdomen Furunkulos är kanske det största hotet i Norge ekonomiskt sett. Den orsakar hudsår som sen kan infekteras av andra organismer. Spridningen sker med levande fisk, död fisk eller fisk som fångas i ett vattendrag men rensas vid ett annat och med sportfiskeutrustning.

Arter som av egen kraft sprider sig till ett nytt område räknas inte som främmande, men organismer som har flyttats över en fysisk barriär som de inte skulle ha kunnat ta sig över av egen kraft definieras som främmande. Det går aldrig att helt förutse konsekvenserna av när en främmande organism får fäste i den nya miljön. Det kanske inte händer något speciellt, men det kan också få negativa följder. Problemet med spridning av främmande arter har under de senaste 10 – 20 åren hamnat allt högre på den globala politiska dagordningen. Överenskommelser finns om att det är något som länder gemensamt måste ta itu med. Frågan finns med i åtskilliga internationella avtal, handlingsprogram, strategier och deklarationer:

- UNCLOS havsrättskonventionen
- Rio-deklarationen
- Konventionen om biologisk mångfald
- FAO (Code of conduct on Responsible Fisheries)
- Ministerdeklarationen från Nordsjökonferensen
- OSPAR-konventionen
- IMO (International Maritime Organisation)

Växter, djur och alger kan överleva i ballastvatten och följa med när vatten eller sediment töms ut. Så har till exempel bakterien *Vibrio Cholerae*, som orsakar kolera spridits flera gånger, liksom bakterien *Clostridium botulinum*, som kan orsaka dödlig förgiftning (botulism).

Det finns olika tekniker för att få bukt med organismerna i ballastvattnet. Man kan centrifugera vattnet, man kan installera filter, man kan utsätta vattnet för ultraviolett strålning, för ozon. Det har visat sig att uppvärmning av vattnet är en av de mest effektiva metoderna, men den typen av uppvärmning är också väldigt energikrävande. Utmaningarna i utarbetandet av strängare regler ligger också i att:

- Teknikerna är ännu dåligt utvecklade och tidskrävande.
- Fördelningen av kostnader (Vem ska betala för eventuell rensning: Landet där resan påbörjas? Landet där resan avslutas eller kunden?)
- På vilket avstånd från land skall rening tillåtas?
- Vem ska ansvara för att reningen kontrolleras? Hur ska det kontrolleras?
- Vilka kriterier ska sättas för rening?
- 40 länder ska enas om gemensamma regler.

Aquatic Aliens versus Norwegian Marines, part I – IV, Lofoten Akvarium, 14 juni – 7 september

Under Lofoten International Art Festival visades filmversionen av den iscensatta undervattensrugby-matchen i en befintlig biograf i akvariets utställningslokal tillsammans med en rapport om projektet. Texten presenterades i form av två dukar på väggen och en tryckt skrift som besökare kunde ta hem och läsa. I rapporten beskriver jag projektets process, redovisar materialet som samlats in under projektets gång om migrationens effekter, namnger och tackar utställningsorganisatorerna, film teamet, undervatten rugby spelarna, statisterna, experterna och övriga som bidrog med råd, reaktioner och intressanta diskussioner.